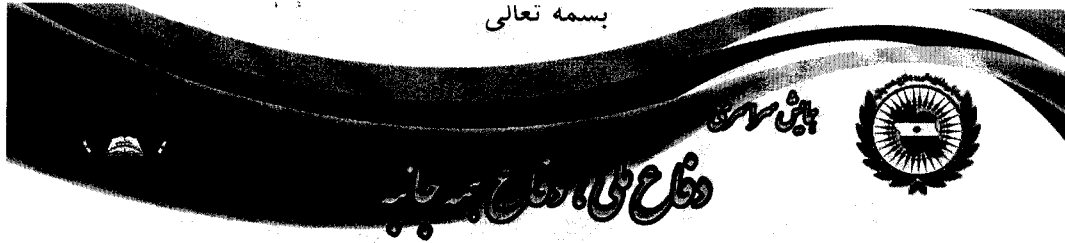

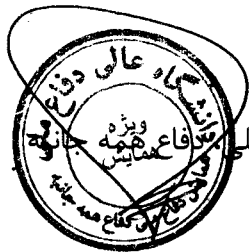
بسمه تعالی

تاییدیه

پژوهشگر/ پژوهشگران ارجمند جناب آقایان دکتر زاهد غفاری هاشجین
و سید محسن نصرت آبادی
سلام علیکم
با صلوات بر محمد و آل محمد و با احترام باستحضار می رساند:

مقاله ارسالی شما با عنوان « جایگاه و نقش شبکه های اجتماعی فضای مجازی در دفاع ملی » به همایش دفاع ملی، دفاع همه جانبه مورد پذیرش واقع و به عنوان مقاله برتر جهت ارائه در نشست تخصصی با عنوان « قدرت اجتماعی - فرهنگی در دفاع ملی و دفاع همه جانبه » انتخاب و در مجلد « خلاصه مقالات برگزیده همایش دفاع ملی و دفاع همه جانبه (جلد اول) » چاپ گردید. دبیرخانه همایش از درگاه خداوند متعال توفیق روز افزون شما را در جهت بسط و گسترش علم و خدمت رسانی به نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران تحت زعامت مقام معظم رهبری حضرت امام خامنه‌ای (مدظله العالی) مسئلت می نماید.

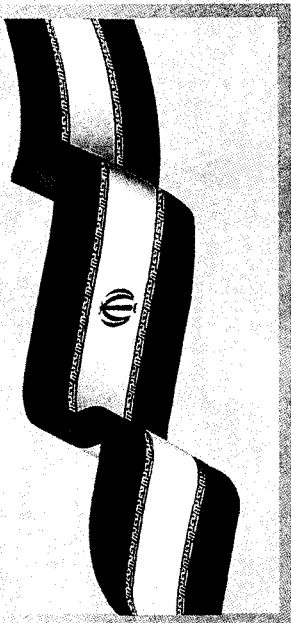
دبیرخانه همایش دفاع ملی

دانشگاه عالی دفاع ملی

خلاصه مقالات برگزیده همایش
دفاع ملی، دفاع همه جانبه
(جلد اول)

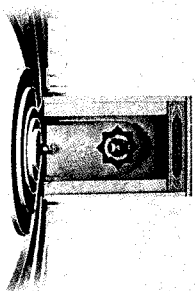
دانشگاه عالی دفاع ملی

خلاصه مقالات برگزیده همایش دفاع ملی، دفاع همه جانبه (جلد اول)

پایش سراسری
دفاع ملی و دفاع همه جانبه

دانشگاه عالی دفاع ملی - ۱۷۰۱۶ آصفیه ماه ۱۳۹۱

آدرس: تهران، بزرگراه شهید باهنر، میدان خرمی بزرگراه حکیم،
پلیت شمال بزرگراه دانشگاه عالی دفاع ملی
تلفن: ۲۲۸۷۰۳۳۳، شماره: ۲۲۸۷۰۳۳۳
پست الکترونیک: info@ndu.ac.ir

عنوان: جایگاه و نقش شبکه های اجتماعی فضای مجازی در دفاع ملی

زاهد غفاری هاشجین^۱

سید محسن نصرت آبادی^۲

چکیده:

هدف اصلی این مقاله شناخت نقش و جایگاه شبکه های اجتماعی فضای مجازی در دفاع ملی است. امروزه با گسترش ابزار های ارتباطی - اطلاعاتی نوین، اجتماعات مجازی برای برقراری ارتباط میان افراد و نهادهای مختلف با سطوح متفاوت دسترسی ایجاد شده است. فضای مجازی بستر فعالیت های زیادی را در حوزه های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی بدون توجه به محدودیت های جغرافیایی^۱ برای افراد و گروه ها فراهم نموده است. اقبال روز افزون به عضویت و فعالیت در شبکه های اجتماعی مجازی، اهمیت توجه به اهداف و رصد فعالیت های شرکت های ارائه دهنده این سرویس ها در راستای حفظ و تقویت امنیت ملی در این حوزه را دو چندان کرده است. به عنوان نمونه می توان به شبکه های اجتماعی فیس بوک، توئیتر و یوتیوب اشاره نمود. این مقاله با استفاده از روش تحلیل اسنادی ضمن معرفی برخی شبکه های اجتماعی فعال در فضای مجازی، اهداف و کارکردهای این شبکه ها، آثار مثبت و منفی فعالیت های آنها در پی پاسخ به این سوال اصلی است که این شبکه های اجتماعی چه نقش و جایگاهی در دفاع ملی کشور دارند؟ یافته ها نشان می دهد که یکی از شاخص های مهم شبکه های اجتماعی مجازی، جهت دهی به افکار عمومی متناسب با اهداف و منافع خود با استفاده از شگرد های عملیات روانی است. این شبکه ها با استفاده از تکنیک های جنگ نرم در فضای مجازی از قبیل شایعه پراکنی، سیاه نمایی و هدایت و خط دهی به حرکت های جمعی مخالف نظام حاکم به مقابله با دفاع و امنیت ملی کشور می پردازند. به عنوان نمونه می توان به نقش فیس بوک و توئیتر برای القای تقلب در انتخابات ایران و ایجاد فضای آشوب و التهاب اشاره نمود. همچنین بررسی ها حاکی از حمایت و سرمایه گذاری قدرت های استکباری و سرویس های جاسوسی آنها در این شرکت ها دارد که مقابله هوشمندانه با این

۱ عضو هیئت علمی دانشگاه شامد

۲ استادیار علوم سیاسی دانشگاه شامد

گونه شبکه ها می تواند به نوبه خود گام مؤثری در مقابله با تهدیداتی برای امنیت ملی و تقویت مولفه های دفاع ملی باشد. به نظر می رسد با اطلاع رسانی صحیح اهداف و برنامه های این شبکه ها به افراد و سازمان ها و فرهنگ سازی نحوه ارائه اطلاعات در فضای مجازی و نیز سرمایه گذاری جهت ایجاد شبکه های جایگزین بومی می توان گام های مؤثری در مقابله با تهدیدات نرم دشمن انجام داد.

اهمیت و ضرورت تحقیق

این شبکه ها روز به روز محبوبتر می شوند آماری از کاربران شبکه های مجازی و سرعت رشد بازدید کنندگان بیانگر این مطلب است. طبق آمار سایت «آمار جهانی اینترنت»^۱ تا ۳۰ سپتامبر ۲۰۱۲ سایت فیس بوک به تنهایی بیش از ۹۳۷ میلیون بازدید کننده داشته است. باید به این نکته توجه نمود که با استفاده از وی پی ان و رواج آن در بین کاربران اینترنت برای استفاده از شبکه های اجتماعی فیلتر شده آمار استفاده کنندگان به تفکیک کشور به طور دقیق قابل بیان نیست و اینکه هیچ مرجع رسمی برای استناد به آمار های آن در مورد شبکه های اجتماعی مجازی در ایران وجود ندارد. حتی خود شبکه های اجتماعی مجازی نیز به دلایل مختلف آمار تعداد کاربران به تفکیک کشورها را ارائه نمی دهند. بر اساس یافته های یک تحقیق انجام شده بر اساس نمونه گیری ۷۸ درصد کاربران اینترنت در ایران عضو یکی از انواع شبکه های اجتماعی مجازی هستند که ۳۱ درصد عضو شبکه فیس بوک بوده اند و همین شبکه بیشترین تأثیر را در پوشش اخبار انتخابات ۱۳۸۸ و رخداد های بعد از آن داشته است (ضیایی پور و عقیلی، ۱۳۸۹: ۳۲-۳۸).

حفظ مرزهای کشور و حاکمیت اسلامی در فقه سیاسی اهمیت والایی دارد. رابطه، که یک اصطلاح فقهی برگرفته از آیه ۶۱ سوره انفال است همان سیاست دفاعی و مرزداری است و در آن پیرامون ملیت و سرزمین اسلامی و قوانین مربوط به آن گفتگو می شود. رابطه در حوزه سیاست داخلی دولت اسلامی قرار می گیرد و مسائلی چون جغرافیای سیاسی مطرح می شود که اینها جزء امنیت ملی محسوب می شوند (شاکری، ۱۳۸۱: ۹۷-۹۸). از باب اهمیت این حوزه در کلام رهبری ایشان می فرمایند: «امروز اینترنت و ماهواره و وسایل ارتباطی بسیار متنوعی وجود دارد و حرف، آسان به همه جای دنیا می رسد. میدان افکار مردم و مؤمنین،

1 <http://www.internetworldstats.com/>

عرصه کارزار تفکرات گوناگون است. امروز ما در یک میدان جنگ و کارزار حقیقی فکری قرار داریم. این کارزار فکری به هیچ وجه به زیان ما نیست؛ به سود ماست. اگر وارد این میدان بشویم و آنچه را که نیاز ماست - از مهمات تفکر اسلامی و انبار های معارف الهی و اسلامی - بیرون بکشیم و صرف کنیم، قطعاً برد با ماست؛ لیکن مسأله این است که ما باید این کار را بکنیم.» (مقام معظم رهبری / دیدار علما و روحانیون کرمان/ ۱۱ اردیبهشت ۸۴). از این روی لازم است تا نسبت به شناخت ظرفیت های حوزه فضای مجازی به خصوص شبکه های اجتماعی مجازی چه در باب آسیب های زیر ساختی و تهدیدات داخلی و خارجی و چه در باب فرصت های این حوزه اقدامات کارشناسانه انجام شود. تا با برنامه ریزی دقیق و هدفمند در راستای حفظ و تقویت مؤلفه های دفاع ملی، از آسیب های آن پیش گیری و نسبت به استفاده از فرصت های آن رویکردی مثبت اتخاذ نماییم.

اهداف تحقیق

در این مقاله ابتدا به بیان مفاهیم و مبانی نظری مرتبط با شبکه های اجتماعی و ارتباط آن با حوزه امنیت و دفاع ملی می پردازیم. سپس با برشمردن ویژگی ها، کارکردها، مزایا، پیامدهای مثبت و منفی و ذکر نمونه هایی از شبکه های اجتماعی مجازی پربازدید در فضای مجازی و فعالیت های آنها به بررسی تهدیدها و فرصت های امنیتی شبکه های اجتماعی مجازی و نقش و جایگاه آنها در دفاع ملی می پردازیم. در این مقاله با در نظر داشتن شاخص های امنیتی در حوزه محتوی سازی، بررسی فعالیت های انجام شده در فضای مجازی مد نظر بوده و مباحث مرتبط با امنیت ابزاری این فضا و تأثیر آن کمتر مد نظر بوده است.

این پژوهش در پی پاسخ به سوالات زیر است

۱. جایگاه شبکه های اجتماعی فضای مجازی در امنیت ملی و مؤلفه های امنیت در این شبکه ها چه هستند؟
۲. ویژگی ها، کارکردها، مزایا و پیامدهای شبکه های اجتماعی فضای مجازی چه هستند؟
۳. تهدیدات امنیتی شبکه های اجتماعی فضای مجازی و چالش های استفاده از فضای مجازی بیگانه چه هستند؟
۴. رابطه این شبکه ها با قدرت های استکباری و سرویس های جاسوسی چگونه است؟

۵. میزان نفوذ این شبکه ها در میان کاربران ایرانی و فرصت های بالقوه شبکه های اجتماعی فضای مجازی چگونه است؟

روش تحقیق

در این پژوهش از روش تحلیل اسنادی استفاده شده است و از اسناد و مدارک مرتبط در قالب مقالات و پژوهش ها، مجلات و نشریات معتبر و نیز مطالب و آمارهای موجود در شبکه جهانی اینترنت به عنوان مهمترین ابزارهای جمع آوری اطلاعات استفاده شده است. همچنین پس از جمع آوری اطلاعات به روش فیش برداری، داده های به دست آمده طبقه بندی و مورد تحلیل قرار گرفته است.

نتیجه گیری

هدف ما در این مقاله بررسی نقش و جایگاه شبکه های اجتماعی فضای مجازی در دفاع ملی بود. برای این منظور از مقالات و پژوهش های انجام شده، مجلات و نشریات معتبر که به این موضوع پرداخته اند، استفاده شد. در ابتدا به بیان تعاریفی از مفاهیم مرتبط با این زمینه از جمله شبکه اجتماعی، هویت ملی، آسیب پذیری و امنیت ملی و فضای مجازی پرداخته شد. در پاسخ به سوال اول جایگاه شبکه های اجتماعی فضای مجازی در امنیت ملی و مؤلفه های امنیت در این شبکه ها چه هستند؟ بیان شد که فناوری در تأمین امنیت و رفاه نقش کلیدی و مؤثری دارد و زیر ساخت های حیاتی در زمینه مسائل اجتماعی، دفاعی و امنیت ملی به فناوری اطلاعات و ارتباطات وابستگی پیدا کرده است. شبکه های اجتماعی فضای مجازی، یکی از دستاوردهای فناوری اطلاعات و ارتباطات است و جامعه شبکه ای محصول جهانی شدن ارتباطات و اطلاعات است. این شبکه ها به دلیل تنوع محتوایی و قابلیت های متعدد نرم افزاری با استقبال وسیعی توسط کاربران مواجه شده اند. فضای مجازی فقط مجموعه ای از سخت افزار نیست بلکه مجموعه ای از تعاریف نمادین است که شبکه ای از عقاید و باورها را در قالب بیت رد و بدل می کند و اینکه شبکه جهانی اینترنت و فضای مجازی که محصول عملکرد آن است عرصه جدیدی برای حیات بشری است. یکی از ابعاد ژئوپلیتیک فضای مجازی بعد هویتی است و شبکه های اجتماعی می توانند عامل ظهور و بروز هویت های ریشه ای جهان واقعی نظیر قومیت، سرزمین ملی، دین و مذهب گردند. در دنیای ارتباطات، شبکه های اجتماعی را می توان از بسترهای مؤثر در اشتراک عقاید و رشد فردی و اجتماعی دانست و سرمایه

اجتماعی را به عنوان اعتماد، هنجار و شبکه های پیوند تعریف کردیم که تسهیل کننده همکاری کنشگران برای نیل به سود متقابل است.

در پاسخ به سوال دوم یعنی ویژگی ها، کارکردها، مزایا و پیامدهای شبکه های اجتماعی فضای مجازی چه هستند؟ ذکر شد که شبکه اجتماعی مجازی سایت یا مجموعه سایتی است که کاربران می توانند در آن علاقه مندی ها، افکار و فعالیت هایشان را با دیگران به اشتراک بگذارند. روابط و پیوندهای اجتماعی در نظریه تحلیل شبکه به عنوان سرمایه اجتماعی و دارایی فرد محسوب می شوند. این سایت ها با قابلیت ایجاد شبکه و ارتباطات مجازی تعاملی در فضای سایبر، به تأثیرگذاری بر سیاست های رسمی می پردازند. شبکه های اجتماعی مجازی همانند شمشیر دو لبه هستند و به رغم برخورداری از مزیت ها و نقش آفرینی مثبت و فرصت ساز بودن، از جمله: تسریع و تسهیل کننده جریان مبادله اطلاعات، تقویت پیوندهای اجتماعی، هویت و شناخت فرد و نهایتاً تقویت سرمایه اجتماعی، توان به چالش کشیدن محیط امنیت کشورها را دارا هستند و این شبکه ها با کاربران خود به طور زنده و پویا رفتار می کنند و عرصه تأثیرگذاری بر افکار از طریق انتشار هدفمند اخبار، شایعات و مطالب تحریک آمیز در جهت کنترل افکار عمومی جوامع در راستای اهداف سردمداران حاکمیت استعماری در دنیا را دارا است. نمونه هایی از این تأثیرگذاری در هدایت اتفاقات سال ۸۸ مشهود است. درمقابل بیان شد که شبکه های اجتماعی و تعاملات به دلایلی از جمله: تسریع و تسهیل جریان گردش و مبادله اطلاعات، تقویت پیوندهای اجتماعی و تقویت هویت و شناخت فرد از طریق دسترسی افراد به منابع، برای جامعه سودمندند.

در پاسخ به سوال سوم یعنی تهدیدات امنیتی شبکه های اجتماعی فضای مجازی و چالش های استفاده از فضای مجازی بیگانه چه هستند؟ بیان شد که اطلاعات همواره یک عامل کلیدی در حوزه سیاست و دولت محسوب شده است و با گسترش و تقویت چنین شبکه هایی ماهیت سیاست های جهانی دیگر دولت محور نخواهد بود. یکی از مهمترین وجوه تأثیرگذار بر فرایند جهانی شدن، ظهور شبکه های اطلاعاتی و ارتباطی است که امکان ارتباط بین افراد از اقصی نقاط دنیا و دسترسی به اطلاعات روزآمد را فراهم نموده اند. در طرح ریزی دفاعی و استراتژیک ایران، الگوهای رفتاری آمریکا در این حوزه به عنوان تهدیدات امنیت ملی محسوب می شود. عمده فعالیت این شبکه ها با هدف ضربه زدن به امنیت ملی کشور یا سرقت

اطلاعات کاربران و سوء استفاده از اطلاعات شخصی کاربران است و هزینه گدافی را صرف تحلیل و استفاده از این اطلاعات می کنند. یکی از راههای کاهش آسیب های این شبکه ها کنترل و نظارت بر فعالیت های کاربران است که مزایایی چون؛ ارتقای عملکرد کاربران، کاهش تخلفات، بهبود کیفیت محتوی ارائه شده را به دنبال خواهد داشت.

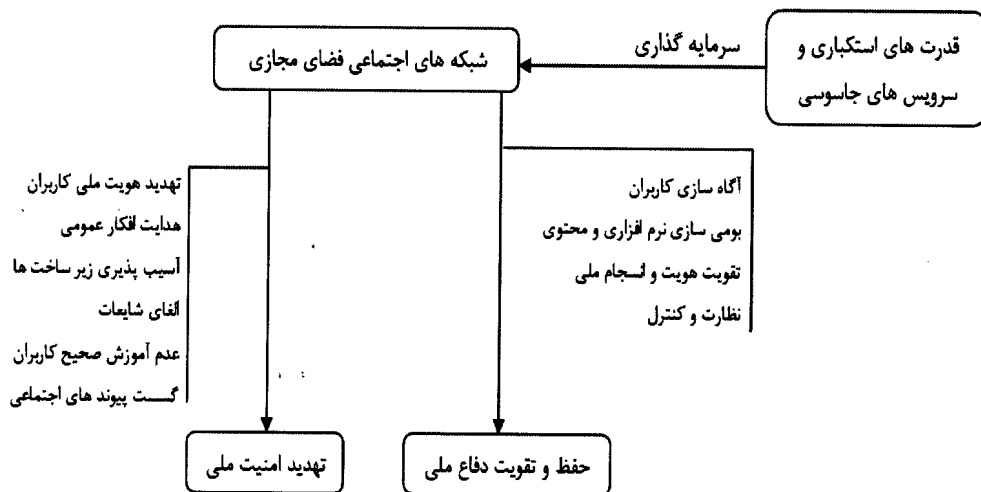
در مورد سوال چهارم که در مورد رابطه این شبکه ها با قدرت های استکباری و سرویس های جاسوسی چگونه است؟ بود، گفته شد که از شبکه های اجتماعی فعال و پر بازدید، می توان به فیس بوک و توئیتر اشاره نمود که توئیتر به تنهایی بیش از ۱۰۵ میلیون کاربر دارد. عملاً وابستگی این شرکت ها به قدرت های استکباری اثبات شده است و ارتباط آنها با سرویس های جاسوسی از جمله آژانس امنیت ملی آمریکا است که از جمله وظایفش ششون دائم اطلاعات از راه دور در سراسر جهان از جمله ارتباطات انفورماتیک است و نیز صرف بودجه سالیانه ای معادل ۱۶ میلیارد دلار جهت این فعالیت ها و نیز اختصاص بودجه ۵۵ میلیون دلاری کمیته دفاعی و نظامی کنگره آمریکا برای جنگ نرم در برابر جمهوری اسلامی ایران، جای بسی تعجب، توجه و احتیاط در نحوه ارائه اطلاعات، توسط کاربران عضو این شبکه ها را دارد و همت مسئولین، برای برنامه ریزی و تدبیر در جهت رصد، تحلیل و کنترل فعالیت این شرکت ها را می طلبد و لزوم اقدام جهت آموزش و فرهنگ سازی کاربران برای مواجهه هوشمندانه با این محیط در جهت صیانت از سرمایه های ملی را متذکر می شود.

در پاسخ به این سوال که میزان نفوذ این شبکه ها در میان کاربران ایرانی و فرصت های بالقوه شبکه های اجتماعی فضای مجازی چگونه است؟ بیان شد که با توجه به این نکته که بدلیل استفاده از وی پی ان و رواج آن و اینکه هیچ مرجع رسمی برای استناد وجود ندارد به آمار متقن و رسمی دست نیافتیم اما بر اساس یافته های تحقیق انجام شده با استفاده از نمونه گیری مشخص شد که ۷۸ درصد کاربران اینترنت در ایران عضو یکی از انواع شبکه های اجتماعی مجازی هستند. نیز بیان شد که بدلیل تنوع محتوایی و جذابیت و کاربر پسند بودن استفاده از این شبکه ها رو به افزایش است و چهار دلیل: کسب اطلاعات و اخبار، دوست یابی و ارتباط، سرگرمی و قابلیت های شبکه سازی برای فعالیت ایرانیان در محیط شبکه های اجتماعی مجازی عنوان شد. دولت الکترونیک که مجموعه ای از شبکه های اجتماعی مجازی خواهد بود را به عنوان مهمترین کاربرد در استفاده از فضای سایبر، و مسأله امنیت و حفاظت از حریم

خصوصی افراد را به عنوان مهمترین چالش بیان نمودیم و مشخص شد که فرهنگ ملی نقش اساسی در پذیرش و گسترش فناوری اطلاعات در یک جامعه بازی می کند. از جمله عوامل مؤثر در امنیت فضای سایبر الزامات نرم افزاری، فرهنگ سازی و ارتقای سطح سواد الکترونیکی کاربران جهت استفاده از امکانات این فضا عنوان شد.

بررسی موارد مطرح شده و افزایش گسترش روزافزون استفاده از این شبکه ها، لزوم کنترل و نظارت بر فعالیت های این شرکت ها در سطح ملی و منطقه ای و حتی بین المللی را دو چندان نموده است. از جمله کارهایی که می توان در این زمینه انجام داد افزایش آگاهی و مهارت کاربران در برخورد و استفاده از این فضا است. شاید بتوان گفت امروزه محدودیت استفاده برای کاربران، دیگر راهکاری عملی نیست و کشور ما باید به سمتی برود که با استفاده از پتانسیل های موجود قدم در مسیر بومی سازی و جایگزین کردن تولیدات نرم افزاری و از آن مهم تر محتوی سازی در عرصه فضای مجازی بگذارد و بتواند گام های مؤثری در راستای حفظ و تقویت مؤلفه های دفاع ملی بردارد. در نهایت نمودار ۱ در باره موضوع مقاله قابل ترسیم است.

نمودار ۱. شبکه های اجتماعی و دفاع ملی (ویژگی ها و پیامدها)